

S Vietnamci na bazéně

Jak a proč se v Ostravě učí cizinci česky.

Kateřina S. Janků

Rozhovor s ostravským dlouholetým učitelem češtiny pro cizince Jaroslavem Davidem o proměně zájemců o jazykové kurzy, českém jazyce jako libůstce pro volné chvíle, spíše než podmínce zaměstnání, a o neintuitivním jazyce, kterým Ostrava promlouvá ke svým cizojazyčným návštěvníkům. Jaroslav David, PhD., je od roku 1999 vůdčí osobností jazykového vzdělávání cizinců a letní školy češtiny pro cizince na Ostravské univerzitě v Ostravě.

***

Kateřina S. Janků: Jsou zájemci o vaše kurzy češtiny většinou z Ostravy a okolí, nebo z širší oblasti?

Jaroslav David, OU v Ostravě: Přijíždějí z větší oblasti, než je Ostrava nebo velká Ostrava. Buď je to spádová oblast Ostravy, nebo oblasti, které, dalo by se říci, nejsou ještě dost blízko Brna. Řekl bych, že naši zájemci žijící v České republice jsou zhruba z krajů Moravskoslezského, Zlínského a Olomouckého.

Uchazeči o práci, vietnamští studenti, uprchlíci a manažeři

K. S. J.: Na Ostravské univerzitě jste začínali s výukou češtiny pro cizince v roce 1999. Kdo byl tenkrát vaším typickým studentem a kdo je jím dnes?

J. D.: První roky jsme učili češtinu účastníky rekvalifikačních kurzů úřadů práce. Jazykový kurz byl jednou z podmínek navštěvování počítačového kurzu, kurzu účetnictví a podobně – to fungovalo jako motivace. Skupiny vytvářely po dohodě s námi úřady práce. Většinu účastníků tvořili lidé ze zemí bývalého Sovětského svazu. Byl celkem problém najít dvacet pět lidí jenom z Ostravy, kteří mluví rusky a jsou v evidenci úřadu práce a zároveň už mají

vyřízené záležitosti s pobytem a už jenom hledají práci a chodí do rekvalifikačního kurzu. Proto se vytvářely studijní skupiny z více krajů. Hodně k nám jezdili z Olomouckého kraje. Z počátku jsme měli v kurzu tři, čtyři lidi, kteří uměli perfektně česky, protože už tady byli dlouho, a tak dvě třetiny lidí, kteří uměli česky trochu, ale ne tak dobře, aby byli schopni běžně komunikovat nebo používat češtinu v práci. Postupně nejspíš ubývalo lidí, kteří přijížděli do České republiky a měli snadnou cestu na úřad práce. Také se mi zdálo, že slábla potřeba umět česky. Kolem roku 2002 se už objevovali jenom jednotlivci, například volala paní z úřadu práce v Bruntále, jestli můžeme nabídnout kurz češtiny její klientce, která pochází z Egypta.

V roce 2003 jsme se začali věnovat vietnamským uchazečům o studium na vysoké škole v Ostravě. Byly to celoroční kurzy až pro šedesát lidí. Učili jsme hlavně ty, kteří přišli z Vietnamu, tedy ne Vietnamce, kteří se tady narodili. Zároveň tito naši studenti tady vždy měli nějaké zázemí. To byl problém pro výuku, protože jsme měli nějakou představu, že pokud je student cizincem, potřebuje se předně naučit základní věci, aby se domluvil, aby si dovedl nakoupit, postarat se o sebe. A my jsme hned u prvního kurzu zjistili, že oni nemají motivaci učit se česky, protože tady mají na druhý den vietnamské noviny, lidi, kteří se o ně postarají, kteří jim nakoupí, všechno zařídí. Takže češtinu nepotřebovali a my jsme museli vymyslet nějakou fintu, abychom je motivovali učit se česky. Navíc pro ně nebyl problém představit si, že zase někam odjedou. Říkali třeba: tatínek je v Německu, maminka je ve Vietnamu s bráškou, já jsem tady a teta je někde v Chebu, tam pojedeme na víkend. Většina jejich příbuzných v České republice jsou trhovci, byl tady málokdo, jehož příbuzní by podnikali v jiném oboru, takže naši studenti často pracovali o víkendech tam. Někteří chodili pozdě na hodiny, protože museli ráno vybalit stánek. Na jedné straně bylo cítit, že jejich rodina chce, aby se dostali někam dál, ale zdálo se nám, že adekvátní podmínky jim k tomu nevytvářejí.

K. S. J.: Zmínil jsi, že vietnamští studenti jezdili za příbuznými do Chebu. To mi připomíná evropskou, a možná celosvětovou posedlost cestováním na západ. Ze Spišské Nové Vsi se jede do Ostravy, ale z Ostravy se jede do Chebu, a tak dále.

J. D.: U nich to tak rozhodně bylo. Pro ně byla zaslíbená země Německo. Všichni měli nějaké příbuzné v Německu a pro všechny bylo Německo velice důležité. Ale zároveň byli ti z nich, kteří se tam přes léto dostali, překvapeni, že je to v Německu dost podobné jako v České republice. Mysleli si, že Německo je ještě o hodně lepší než Česká republika, že tady to je nějaký přestup a pak pojedou dál. Mnozí se ale oproti původnímu plánu po ukončení bakalářského studia vraceli do Vietnamu. Říkali, že se jim po Vietnamu strašně stýská. Já jsem jim říkal, absolvovali jste bakalářské studium na ekonomické fakultě, to je přece dobrý začátek. A oni, že ne, říkali: nám se strašně stýská, my pojedeme domů a tam budeme něco dělat. Neměli potřebu využít všechny kariérní možnosti, které se jim tady nabízely. Zdálo se, že domov je pro ně velice důležitý. Minulý rok na podzim došlo k politickým změnám u nás, došlo ke změnám na konzulátu v Ha-Noi, změnila se vízová politika, a tak jsme v srpnu odsunuli termín kurzu pro Vietnamce na září a v lednu jsme zjistili, že už doopravdy nikdo nepřijede.

K. S. J.: Měli jste někdy pocit, že kromě jazyka předáváte vašim studentům návod na to, jak se vyznat v české společnosti, že se stáváte komunikátorem hodnot a norem?

J. D.: Mívali jsme v kurzu lidi, kteří byli absolventi střední školy ve Vietnamu. Vietnamská maturita má nejspíš úplně jinou skladbu. My jsme byli překvapeni, že to, co považujeme za základní vzdělání, tak oni neznají. A znají zase jiné věci, které my neznáme nebo nepotřebujeme. To nás tlačilo k tomu, že jsme museli věnovat poměrně velkou pozornost vysvětlování základních věcí, které se v České republice probírají na střední škole, aby byli schopni aspoň nějak zvládnout přijímací zkoušky. Oni znali vietnamskou literaturu, to pro ně bylo něco úplně posvátného, znali vietnamské dějiny, ale hlásili se na geografii a geografické znalosti měli horší, než my, kteří jsme geografii nikdy nestudovali. Také jsme pro ně vytvořili manuál, který dostali při příjezdu a který byl v češtině, angličtině a vietnamštině. Bylo to pět stran, kde byly úplně nejzákladnější věci, které mohou být zdrojem konfliktů. Nevychytali jsme všechno, ale použili jsme naše zkušenosti z předchozích kurzů. Byly tam vysvětlivky typu, že u nás není smrkání na veřejnosti považováno za něco špatného, že se nemusí odvracet, že je to tady běžné, že prostě smrkáme. Také v případě uprchlíků jsem měl dojem, že jim zprostředkováváme nejen český jazyk – od roku 2003 učili naši lektoři češtinu pro různé humanitární organizace, hodně například pro SOZE¹, nebo jezdili dělat kurzy do sběrného střediska v Havířově. Většinou to byla práce na bázi ruštiny. Kurzy stále probíhají, ale méně centrálně organizované než na začátku.

Na druhé straně, v Ostravě žijí a pracují vysoce postavení manažeři, kteří se zdají být poměrně nedotčeni geograficko-kulturním prostředím, v němž se ocitli. Většinou nás kontaktovaly jejich sekretářky, že šéf projevil zájem o češtinu, například protože mají ve firmě Poláky a on si myslí, že s nimi bude schopen komunikovat v češtině. Zhruba od roku 2004 začaly větší manažerské kurzy, před tím to byli spíše jednotlivci. Učil jsem jeden manažerský kurz a bylo to dost náročné. Byli to mladší manažeři a ti si do hodin vodili své přítelkyně, telefonovali, objímali se a já jsem věděl, že nemůžu nic, protože oni si to platí a rozhodují o tom, co se bude probírat a co je podle nich důležité, co potřebují. Zpočátku nás to překvapovalo a pak jsme na to přistoupili, že výsledek takového kurzu bude podle našich měřítek nulový, že potřebují pár frází a že přesně vědí, které fráze chtějí umět. Později jsme připravili speciální modul pro manažery, který už byl postavený pouze na těch základech, které manažer potřebuje – počítání, ale samozřejmě v praxi, data, domluvit si schůzku, mám čas, nemám čas, dělá to ten a ten, telefonní čísla, ale oni ani toto nechtěli. Oni chtěli jen přesně ty věty, které kolegové používají v práci. Zdálo se mi, že manažeři neprožívají takové těžkosti s adaptací. Vždycky měli někoho, kdo jim všechno obstaral. Například – šli jsme na procházku po městě v rámci kurzu pro úřad práce a řekl jsem manažerům, které jsme učili, že jestli chtějí, můžou jít s námi. A jedna paní, která byla manželkou manažera, ale nechodila do kurzu, se přihlásila, že by ráda šla. Přivezlo ji auto, které celou dobu procházky kroužilo kolem, chtěli předem vědět přesnou trasu a kdy skončíme a tam zase auto přijelo a naložilo ji. Manažeři jsou často lidé, kteří jsou v Ostravě na nějaký čas, na dva tři čtyři roky a pak odjedou. Je pravda, že pokud se rozhodnou usadit se, ocitají se v jiné situaci. Jeden manažer se oženil s Češkou, velice do prostředí české rodiny zapadl a svěřoval se mi: představ si, manželka po mě chtěla, abych maloval. Já to neumím. A ona

---

¹ Sdružení občanů zabývajících se emigranty, www.soze.cz

říkala, že čeští muži to dělají, takže já jsem musel doma malovat, i když si můžu dovolit to zaplatit.

Přijel cizinec, my vám ho přivedeme

K. S. J.: Jak se svými zkušenostmi vnímáš Ostravu – je to město přátelské vůči cizincům? Navádí intuitivně člověka, kde je centrum, nádraží?

J. D.: Když si v Ostravě začnu všimnout záležitostí komunikace s cizinci, tak trpím. Mám příklad. Když porovnám brožurky na letní školu češtiny v Brně a v Praze s tou naší, tak naše byla také v angličtině, ale k tomu měla ještě anglicko-český slovníček frází. Přidali jsme také frázi „Dovezte mě na Hladnov, toto je adresa kolejí“, kterou mohli vytrhnout z brožurky a dát taxikáři, protože nám taxikáři volali: mám tady nějakého cizince, dal mi tohle číslo, kam ho mám dovést? Sami účastníci letní školy z toho bývají trochu rozpačití, protože mají problém i s tím, objednat si v hospodě. Byli jsme v Hradci nad Moravicí a uvažovali jsme o prohlídce zámku v angličtině, ale když jsme viděli úroveň, jakou to asi bude mít, že to paní přečte z papíru anglicky, tak jsme řekli, že půjdeme raději v češtině a sami je zkusíme nějakou zjednodušenou formou informovat. Myslím si, že Ostrava není na cizince vůbec připravená. I na univerzitě, to je vždycky: přijel cizinec, my vám ho přivedeme a vy se s ním domluvíte, co bude dělat. Proto jsme do kurzů češtiny zařadili tak zvané praktické hodiny ve městě – v bance, na poště, bylo jich velké množství. Například jsme šli na poštu platit složenku za přijímací zkoušky. Paní u okýnka jsem řekl, že v sobotu přijdeme se studenty, ona to brala jako zpestření, to bylo fajn. Nebo měli studenti za úkol něco koupit, zjistit, kdy jede vlak, když jsme jeli na výlet, což skončilo docela krachem. I když, něco zjistili.

K. S. J.: Vždycky se dívám na bazénech na ty složité nápisy, co na to asi cizinci.

J. D.: Tyto věci jsou pro cizince opravdu dost obtížné, například pokyny v šatnách – to si odložte, zákaz vstupu v tom a v tom. V rámci jedné z praktických hodin jsme se byli i koupat, studenti se na bazén museli sami dopravit, zjistit si, kdy jede tramvaj nebo autobus a kde mají vystoupit. Tam jsme si potom společně četli ty složité nápisy. Když jsme zpracovávali manuál, na co si dát v kontaktu s Čechy pozor, tak jednu oblast tvořily právě nápisy v češtině. Měli jsme na to i cvičení, úkolem bylo určit, co může nápis znamenat a kde můžou takový nápis vidět, aby někde neudělali nějakou chybu. Říkali jsme jim: Češi po vás automaticky vyjedou, že jste cizinci a schválně jste něco porušili. Když jsme to cvičení připravovali, tak jsme jezdili tramvají, chodili po městě a zapisovali jsme si a fotili nápisy, abychom shromáždili, s čím vším se cizinci v Ostravě můžou setkat. Čech vůbec nepřemýšlí o tom, co je napsáno na jízdenkách a označnicích jízdenek, jsou tam celkem složité formulace ve formální češtině s pasivy, jaké my v běžném životě nepoužíváme. Říkali jsme si, musíme jim to dát, aby si potom řekli: někde jsem to slyšel, a vzpomněli si na to, že si asi mají označit jízdenku. Na druhou stranu, spousta studentů letní školy přijelo do Ostravy na čtyři týdny, poté jen pár z nich zůstalo tady na Vysoké škole Báňské a zbytek jel do Brna, do Prahy, kde pro ně čeština nebude důležitá. Loni jsme měli studenta Němce, který byl sudetský Němec po rodičích nebo po babičce, a on tady pátral po historii své rodiny. V Německu studoval historii, tady si to chtěl ještě dohledat, byl strašně zapálený.

Mluvil dobře česky a jedna naše lektorka ho po čase potkala v Praze a říkala, že mluvil hrozně špatně a že si stěžoval na to, že v Praze nechce mluvit spisovnou češtinou, protože tam nikdo spisovnou češtinou nemluví, a že v momentě, kdy zjistí, že je cizinec a mluví anglicky, tak s ním mluví všichni anglicky nebo německy, takže češtinu vlastně vůbec nepoužívá.

Umět česky lépe než soused

K. S. J.: Myslíš si, že cizinci potřebují češtinu k tomu, aby získali zaměstnání, nebo je to jen taková libůstka, umět česky?

J. D.: Z mé zkušenosti to není úplně běžný požadavek zaměstnavatele. Asi je to většinou spíše pořád ještě taková libůstka. Výjimku tvoří učitelé na základních a středních školách, kteří musí z nařízení Ministerstva školství absolvovat zkoušku z češtiny. Nicméně, na celostátně standardizované úrovni a podobě takové zkoušky se stále pracuje. S tím, že by znalost češtiny rozhodovala o zaměstnání, jsme se setkali spíše v kuriózních případech. Například u zaměstnání, o které by spousta Čechů ani neměla zájem – byla to práce v prádelně. Paní byla původní profesí účetní a pocházela z Ukrajiny nebo z Ruska. Říkala, že u přijímacího pohovoru strašně zabodovala tím, že umí česky. Přitom ona v prádelně češtinu skoro nepotřebuje, protože tam nekomunikuje s nikým mimo prádelnu a tam se vždycky nějak domluví. Ale měla pocit, že to byla čeština, co v konkurzu rozhodlo pro ni. U poslední nostrifikační zkoušky² byla paní ze zemí bývalého Sovětského svazu, která pracovala jako pečovatelka v domě s pečovatelskou službou pro přestárlé občany. To je hodně těžká práce, přenáší babyčky a dědečky, umývá je. A v práci jí řekli, že pokud bude jako cizinka mít zkoušku z češtiny, tak se jí zvýší kvalifikace, což je zvláštní pro takovou práci, a že jí zvýší plat. To mě překvapilo. Říkala mi, že dříve pracovala u cirkusu, bylo vidět, že dělala akrobatku, že má silné ruce a nohy, bylo vidět, že se na tu práci asi hodí, že jí fyzická námaha nedělá problém, navíc byla taková upřímná, dovedu si představit, že si s těmi seniory popovídá. A ona říkala: oni mluví prostě po našimu³ a trošku německy a trošku polsky a já s nimi mluvím rusky, nebo nějakým tím dialektem, a je to v pohodě. Oni mi rozumí a je to fajn, my tam tu češtinu nepoužíváme nikdo. Ani s kolegyněmi, to jsou ženské jako já, kolem padesátky, a taky mluví po našimu, tam nikdo česky nemluví, ale řekli mi, že budu mít vyšší kvalifikaci a plat, tak jsem šla na zkoušku.

K. S. J.: Čím tedy podle tebe jazyk přispívá k integraci do společnosti? Je to pocit domova, pocit oprávněnosti tady být, k čemu to je, umět česky?

J. D.: Asi to přistěhovalcům hodně zvyšuje sebevědomí. Mnozí si například stěžovali, že narazili na negativní reakci na to, že jsou Rusové. Když sem jeli, netušili to, ale z reakce Čechů zjistili, že to může být problém, tak jim to občas musíme vysvětlovat, proč to tak je. V momentě, kdy se trošku naučí česky, už to začíná být dobré. Mají pocit, že se naučili jazyk a spatřují třeba nějakou hodnotu v tom, že umí česky lépe než jejich soused. Chodil k

---

² Tak se jmenuje certifikovaná zkouška z češtiny, kterou je možno získat na Ostravské univerzitě. Rovná se úrovni B1 podle Evropského referenčního rámce pro český jazyk.

³ Termín „po našimu“ označuje speciální polsko-český dialekt, kterým se mluví zvláště na Těšínsku.

nám do kurzu pán odněkud z Kavkazu, který byl docela sukničkář. Jeho maminka byla dámskou krejčovou a měla tady v České republice za komunismu oděvní salón. A on je také krejčí, ale moc se tomu nevěnuje. A jemu pořád chodily SMSky od ctitelek a on měl dobrý pocit, že se domluví česky v tom, co ho zajímá. Většina cizinců, které jsem zatím učil, byla ráda, že umí česky, vnímali to jako důležité pro kontakt s Čechy, nebo když měli české přátele, že s nimi mohou mluvit česky. Nebo když se tady někdo oženil, tak se mi svěřil: tchýně mě pochválila, že mluvím dobře česky. Nebo: hodinu jsem si povídal s tchýní o něčem. To je pro ně důležité. Někdy je naopak česká rodina nutí mluvit jenom jejich rodným jazykem, aby se ho také naučili. Říkají: my doma pořád mluvíme rusky, nebo anglicky a česky se mnou nikdo nechce mluvit. Obecně si myslím, že znalost češtiny je pro cizince hodně důležitá proto, aby měli pocit, že něco umí. A to jim zvyšuje sebevědomí.